

1. Obiekt

WARZELNIA Z MŁYNEM ob. STARA WARZELNIA

2. Czas powstania

lata 70-te XIXw.

3. Miejscowość

GDAŃSK

4. Adres ul. Kilińskiego 1/5

80-452 Gdańsk - Wrzeszcz

nr hipoteczny ..... KW nr [redacted]

lub ewid. gruntów..... dz. nr 351/2 .....

5. Przynależność administracyjna

województwo ..... pomorskie

gmina ..... Gdańsk

powiat ..... gdański grodzki

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Kleinhammer,
Danzig - Langfuhr,
Labesweg 6/7

7. Przynależność administracyjna przed 1.I.1999

województwo ..... gdańskie

8. Właściciel i jego adres

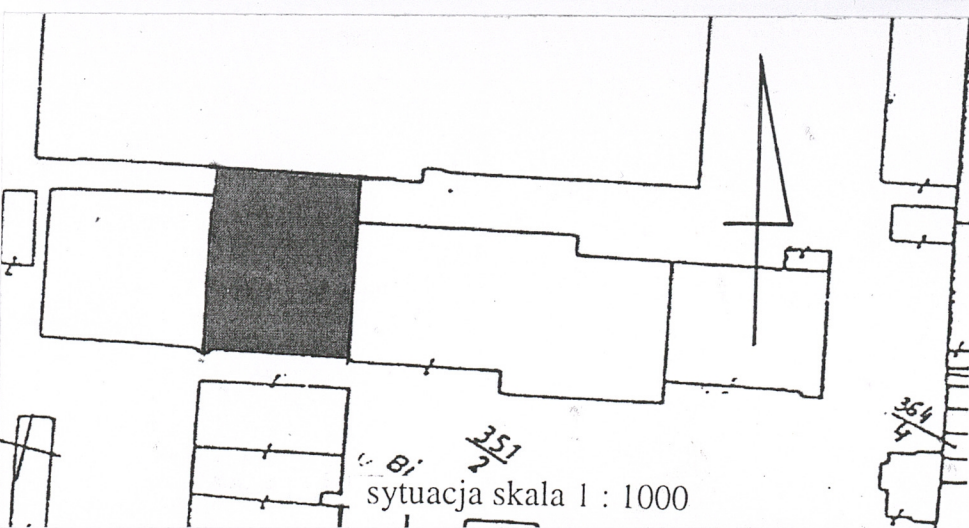
Elbrewery Co. Ltd.
ul. Browarna 71
82-300 Elbląg
wł. gruntu Gmina Miasta Gdańska

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Rejestr zabytków

Nr A-1735 data 4.10.2002
14.02.2014

sytuacja skala 1 : 1000

orientacja skala 1 : 5 000

W XVIw. nad potokiem Strzyżą w okolicy dzisiejszego browaru powstaje majątek Kuźniczki, w którym znalazły się młotownia, kuźnica żelaza, tartak, młyn. W drugiej połowie XVIIIw. posiadłość traci swój pierwotny charakter przemysłowy; pozostaje jedynie niewielki browar.

W 1768r. właścicielem majątku zostaje ławnik gdański Michał Gotfryd Schmidt, który wznosi istniejący do dziś Dwór Kuźniczki (ul. Wajdeloty 13) i zakłada okazały park. Cała posiadłość wyraźnie podupada w XIXw.; majątek zmienia wielokrotnie właścicieli.

Budowa kolei Gdańsk - Koszalin w 1870r. otwiera przed Kuźniczkami nowe możliwości rozwoju, przede wszystkim przemysłu. W 1871r. posiadłość staje się własnością dwuosobowej spółki z kapitałem podstawowym 1000 marek (3 500 talarów), która rozpoczyna budowę nowego browaru. Pierwszy etap budowy obejmował roboty ziemne pod piwnice leżakowe, budowę warzelni i słodowni. W dalszych latach zbudowano rozlewnię piwa, budynek biurowy, stajnię, lodownię; roczna produkcja piwa w tym okresie osiągnęła 60 000 hl. Dalszy rozwój browaru stał się możliwy po zawiązaniu w latach 1900 - 1902 nowej spółki o nazwie Danziger Aktion-Bierbrauerei (Gdańska Browarnicza Spółka Akcyjna). Wkrótce przy wschodniej granicy założenia utworzono nowy wjazd, przy którym z jednej strony postawiono niewielką portiernię, z drugiej wzniesiono murowaną stajnię i przylegającą do niej kuźnię.

Dalsza rozbudowa browaru prowadzona była w latach 1910 - 1913 (nowa hala rozlewu butelkowego, przebudowa warzelni, budowa centralnej kotłowni, wymiana naczyń fermentacyjnych). Zdolność produkcyjna browaru w 1913r. osiąga 175 000 hl rocznie.

SYTUACJA:

Zespół gdańskiego browaru usytuowany jest po północnej stronie linii kolejowej Gdańsk - Gdynia w kwartale wydzielonym ulicami: Wajdeloty, Kilińskiego, Gołębia i Grażyny na obszarze zajmującym ponad 2 ha.

Budynek warzelni wraz z towarzyszącym jej młynem i magazynem znajduje się w centrum założenia, przesłonięty przez sąsiednią zabudowę; od północy łączy się z głównym budynkiem produkcyjnym, od południa wąski przejazd z torami bocznicy kolejowej oddziela go od magazynu materiałów pomocniczych (surowców niesłodowanych). Po stronie wschodniej do warzelni przylega maszynownia.

MATERIAŁ, KONSTRUKCJA, TECHNIKA:

fundamenty - prawdopodobnie kamienne, ławy fundamentowe ceglane;

ściany zewnętrzne - murowane z cegły pełnej (cegielnia w Kolibkach - "Koliebken") znormalizowanej na zaprawie wapiennej;

ściany wewnętrzne - ceglne, w pomieszczeniach warzelni obłożone glazurowanymi płytkami ceramicznymi w kolorze jasnokremowym; w pozostałych tynkowane;

stropy - ceramiczne, tynkowane, odcinkowe na belkach stalowych, podciąg stalowy, podpory - słupy żeliwne o średnicy 30 cm z ozdobnymi głowicami; nad ostatnią kondygnacją stropodach z prostokątnych elementów prefabrykowanych (płyty korytkowe) wsparty na współczesnych podporach metalowych z kratownicami;

pokrycie dachowe - papa;

posadzki: w pomieszczeniach warzelni na poziomie kotłów - terakota w kolorze kremowo-żółtym; na poziomie dolnym w części północnej duże prostokątne płyty kamienne, w części środkowej terakota jw.; na poziomie najniższym (południowy fragment poziomu dolnego) - małe, kwadratowe płytki klinkierowe; w pozostałych pomieszczeniach posadzka betonowa;

schody wewnętrzne warzelni: z poziomu dolnego na poziom kotłów - betonowe proste, jednobiegowe z metalową balustradą i mosiężną poręczą; schody z poziomu dolnego na poziom najniższy - proste, jednobiegowe, metalowe, (stopnie z metalowych płyt); w południowo-wschodniej części zachowane starsze schodki o żeliwnej, ażurowej konstrukcji (jeden ze stopni - ażurowa kratownica);

schody wewnętrzne młyna - niezachowane (znajdowały się w południowo-zachodnim narożniku), po zbudowaniu nowej warzelni wzniesiono w niej nową klatkę schodową, wspólną dla obu budynków (w narożniku południowo-wschodnim);

schody wewnętrzne magazynu - jednobiegowe, ażurowe;

otwory okienne warzelni - zachowane jedynie w najwyższej kondygnacji elewacji wschodniej; duże, prostokątne (pierwotnie zamknięte łukiem odcinkowym);

otwory okienne młyna - zachowane jedynie w elewacji południowej; opracowane w cegle, prostokątne o uskokowo rozglifionym ościeżu, zamknięte łukiem odcinkowym, parapety ustawione pulpitem; w najwyższej kondygnacji - okna z luksferów;

otwory okienne magazynu - prostokątne, zamknięte łukiem odcinkowym;

stolarka okienna - metalowa, drobnopodziałowa, górne segmenty uchylne; okna magazynu - stolarka współczesna, plastikowa;

otwory drzwiowe zewnętrzne - zachowane tylko jedno wejście w elewacji południowej młyna; otwór opracowany w cegle, prostokątny, zamknięty łukiem odcinkowym;

otwory drzwiowe wewnętrzne - prostokątne lub prostokątne zamknięte łukiem odcinkowym, ościeża tynkowane; **stolarka drzwiowa zewnętrzna** - drzwi prostokątne, metalowe, dwuskrzydłowe;

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
4130 m ³	1230 m ²	warzelnia i młyn słodowy	obiekt nieużytkowany
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja - lata 60 - nadbudowa warzelni i młyna; - lata 70 - budowa nowej warzelni;		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) fundamenty - dobry; ściany zewnętrzne - dobry (zniszczone lico ceglanego muru); ściany wewnętrzne - dostateczny; mocno zniszczone tynki w pomieszczeniach młyna; stropy - dobry; dach: konstrukcja stropodachu - dobry; pokrycie - dobry; wyposażenie - dość dobry; urządzenia nie użytkowane od wielu lat; instalacje - dobry;	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie 1. Znalezienie odpowiedniej formuły użytkowania i zagospodarowania obiektu;			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- Akta weryfikacyjne. Gdańskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze. Browar Gdańsk-Wrzeszcz cz. 1, Gdańsk [1959]

22. Bibliografia

Abramowicz M., *Pożegnanie z browarem*, "30 dni", nr 4 (30), 2001;
Gdańsk - Wrzeszcz. Dokumentacja historyczno - urbanistyczna (praca zbiorowa PKZ),
Gdańsk 1985, mps;
Iżewska T., Karta ewidencyjna ODZ: Gdańsk - Wrzeszcz, *Dwór Kuźniczki*, Gdańsk
1983;
John W., *Danzigs Industrie*, [w:] Danzig und seine Bauten, Berlin 1908;
Materiały na sesję z okazji 115-lecia browaru w Gdańsku - Wrzeszczu [wydawnictwo
okolicznościowe], Gdańsk 1986, mps;
Stankiewicz J., Szermer B. *Gdańsk. Rozwój urbanistyczny i architektoniczny (...)*,
Warszawa 1952;
Z dziejów browaru Gdańska i Pomorza [wydawnictwo okolicznościowe], Gdańsk
1994;

23. Uwagi różne

24. Opracował

mgr Krystyna Babnis, mgr Elżbieta Borucka, mgr Teofila Lebień-Gruda, IX.2001r.
tekst.....
imię, nazwisko, data, podpis

mgr Jacek Dąbrowski, IX.2001r.
plany, rysunki.....
imię, nazwisko, data, podpis

mgr Jacek Dąbrowski, IX.2001 r.
zdjęcia fotogr.....
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów.....
ROSiOŚK w Gdańsku

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki

7 wkładek

1. Miejscowość <u>Gdańsk - Wrzeszcz</u> 2. Gmina <u>Gdańsk</u> 3. Województwo <u>pomorskie</u>	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) WARZELNIA I MŁYN ob. STARA WARZELNIA	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) historia obiektu, opis obiektu (cd.)
--	---	--

cd. historii (pkt 12)

W 1918 r. w wyniku pożaru spłonęła słodownia, a w latach 1919 - 1920 miała miejsce kolejna przebudowa warzelni połączona z wymianą naczyń warzelnych, w tym samym okresie zbudowano willę dla dyrektora browaru. W 1928 r. zaadaptowano pobliski hangar lotniczy na warsztaty samochodowe (od 1922 r. samochody ciężarowe zaczęły wypierać transport konny; 1945 r. - pozostało 5 koni i 10 wozów do transportu piwa beczkowego). Kryzys światowy lat 20-tych i 30-tych wymusił na spółce wprowadzenie nowego asortymentu - wód gazowanych. W 1937 r. wybudowano budynek dyrekcyjny. W okresie drugiej wojny światowej browar nie w pełni wykorzystywał swoje możliwości produkcyjne (trudności surowcowe, kłopoty z utrzymaniem liczebności załogi - przejściowe zatrudnianie jeńców wojennych). Działania wojenne oszczędziły zabudowania browaru, jedynie uszkodzeniu uległy dach maszynowni i komin. Wojska radzieckie przejęły browar 28 marca 1945r. Browar gdański niebawem rozpoczął produkcję w ramach Państwowych Zjednoczonych Browarów jako Państwowy Browar nr 1 w Gdańsku - Wrzeszczu, a od 1950 roku pod nazwą Gdańskie Zakłady Piwowskie. 28 stycznia 1988 r. nadano przedsiębiorstwu imię Jana Heweliusza. 1 października 1991 powołano polsko - australijską spółkę Hevelius Brewing Company Ltd. Od 1997r. browar należy do Elbrevery Co. Ltd. z siedzibą w Elblągu. Nowy właściciel zamknął z dniem 28 lutego 2001 r. produkcję.

Warzelnia zespółona z młynem słodowym i podręcznym magazynem została wzniesiona w pierwszym etapie budowy browaru, tzn. w latach siedemdziesiątych XIX w; ze względu na unowocześnianie procesu technologicznego była kilkakrotnie modernizowana (lata 1910-13 i 1919-1920). Po wojnie zlikwidowano dawną konstrukcję dachową i przebudowano ostatnią kondygnację warzelni i towarzyszącego jej młyna, a następnie (w początkach lat 70-tych) po stronie zachodniej wzniesiono nową warzelnię, którą w latach 1997-98 - zmodernizowano.

Budynek stanowi typowy przykład architektury przemysłowej charakterystycznej dla końca XIX w., autor nieznany.

cd. opisu (pkt 13)

stolarka drzwiowa wewnętrzna - zachowane tylko dwa przykłady drzwi jednoskrzydłowych w najniższej kondygnacji młyna: metalowe (ognioodporne) z profilami imitującymi płyciny oraz drzwi drewniane, obite blachą; drzwi prowadzące na poszczególne kondygnacje młyna z nowej klatki schodowej - współczesne płytowe jednoskrzydłowe;

RZUT

Obiekt oparty na rzucie prostokąta podzielonego na trzy segmenty: duży środkowy stanowiący właściwą warzelnię i dwa wąskie boczne - od północy magazyn podręczny, a od południa młyn słodowy; pierwotnie wejścia główne mieściły się: po zachodniej stronie w osi segmentu środkowego oraz w dłuższym boku segmentu południowego.

BRYŁA

Pierwotna bryła kompleksu warzelni jest przesłonięta budynkiem nowej warzelni i przekształcona w najwyższej kondygnacji (patrz panorama browaru z końca lat 30-tych i rysunek elewacji z lat 50-tych). Obiekt o bryle zwartej, bez podpiwniczenia, budynek młyna wyższy od pozostałej części. Kondygnacje poszczególnych segmentów różnej wysokości.

Wkładkę założył: mgr K. Babnis, mgr E. Borucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ROSiOŚK w Gdańsku

Młyn sześciokondygnacyjny, warzelnia dwukondygnacyjna (kondygnacje bardzo wysokie), magazyn czterokondygnacyjny, po nadbudowie tej samej wysokości co warzelnia; w pierwszej kondygnacji magazynu przejazd pod budynkiem;

ELEWACJE:

Pierwotne elewacje ceglane, płaszczyzny ścian z dekoracją ramową, podzielone lizenami na pionowe płyciny, podziały poziome zrealizowane przy pomocy fryzów międzykondygnacyjnych; elewacje zwieńczone attyką ze sterczynami na narożach; wejście główne w elewacji zachodniej (frontowej), portal z uskokowo wysuniętymi węgarami, zwieńczonymi przerwany gzymsem; wejście boczne od południa;

Obecnie widoczna jedynie elewacja południowa i część elewacji wschodniej; nadbudowana kondygnacja nie posiada żadnych podziałów;

elewacja zachodnia (frontowa) - przesłonięta w całości bryłą nowej warzelni;

elewacja południowa - trójosiowa, trzy pionowe płyciny wydzielone dekoracją ramową z lizenami; wewnętrzne podziały poziome tworzą: fryz ząbkowy między pierwszą a drugą kondygnacją i fryz kostkowy (zachowany fragmentarycznie na górnej krawędzi płyciny środkowej); otwór wejściowy pośrodku;

elewacja wschodnia - widoczna w niewielkim fragmencie ponad dachem maszynowni i w części przynależnej do magazynu -pięcioosiowa, ujęta lizenami i zwieńczona mocno wysuniętym gzymsem wspartym na uskokowych kroksztynach; w pierwszej kondygnacji części magazynowej prostokątny, opracowany płasko otwór przejazdu;

elewacja północna -przesłonięta bryłą głównego budynku produkcyjnego;

WNĘTRZE I WYPOSAŻENIE:

warzelnia - wnętrze przestronne z wysokimi kondygnacjami, które zależnie od potrzeb wynikających z procesu produkcyjnego, podzielone są podestami - platformami; zasadnicza część warzelni (kotły warzelne, filtry) mieści się w pierwszej kondygnacji na poziomie górnym i dolnym (w części południowej wyodrębniony poziom najniższy); w drugiej, nadbudowanej kondygnacji mieszczą się prostokątne silosy słodowe, szyny i obrotnica do transportu wózka ze słodem; otworami zsypowymi w stropie międzykondygnacyjnym słoć wrzucany jest do kotłów stojących piętro niżej; zachowane 3 stalowe kotły warzelne i jeden miedziany kocioł do gotowania brzezki a także filtr zacierowy;

młyn słodowy - podzielony jest na znacznie niższe niż w warzelni kondygnacje, komunikacja odbywa się klatką schodową w nowej warzelni; każda z kondygnacji stanowi wąskie wnętrze (ścianki działowe tylko w najniższym poziomie); druga kondygnacja warzelni komunikacyjnie i funkcjonalnie poprzez proces produkcji związana z młynem; z dawnego wyposażenia zachowany zbiornik na wodę w kształcie walca, wózek do transportu słoć, odcinki szyn z obrotnicą;

magazyn - na każdej kondygnacji wnętrza długie i dość wąskie, doświetlone na krótszych bokach, dostępne z pierwszej kondygnacji warzelni; magazyn stanowił podręczne zaplecze warzelni, składowano tam m.in. płótno do urządzeń filtrujących;

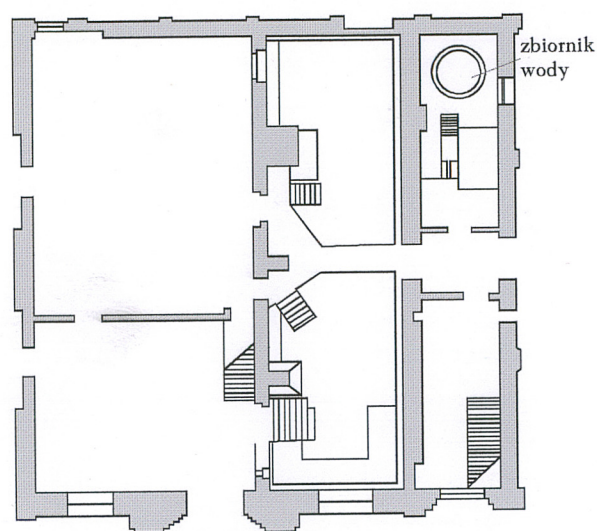
INSTALACJE:

elektryczna, wodociągowo-kanalizacyjna, odgromowa, alarmowa;

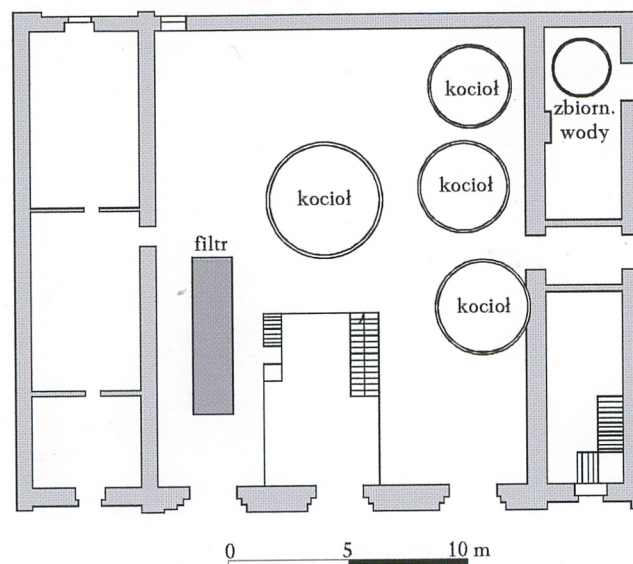
1. Miejscowość.....Gdańsk - Wrzeszcz	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina.....Gdańsk	WARZELNIA I MŁYN	rzuty, elewacja i przekrój
3. Województwo.....pomorskie	ob. STARA WARZELNIA	

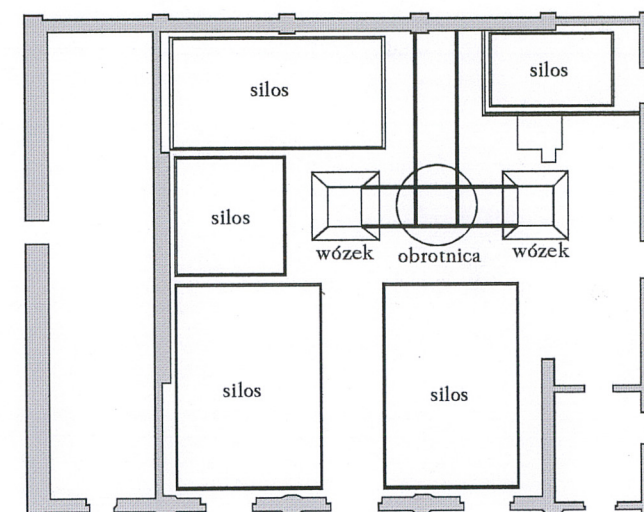
Warzelnia – stan sprzed przebudowy
(lata 50-te XX w.)

I kondygnacja – poziom dolny (rzut)

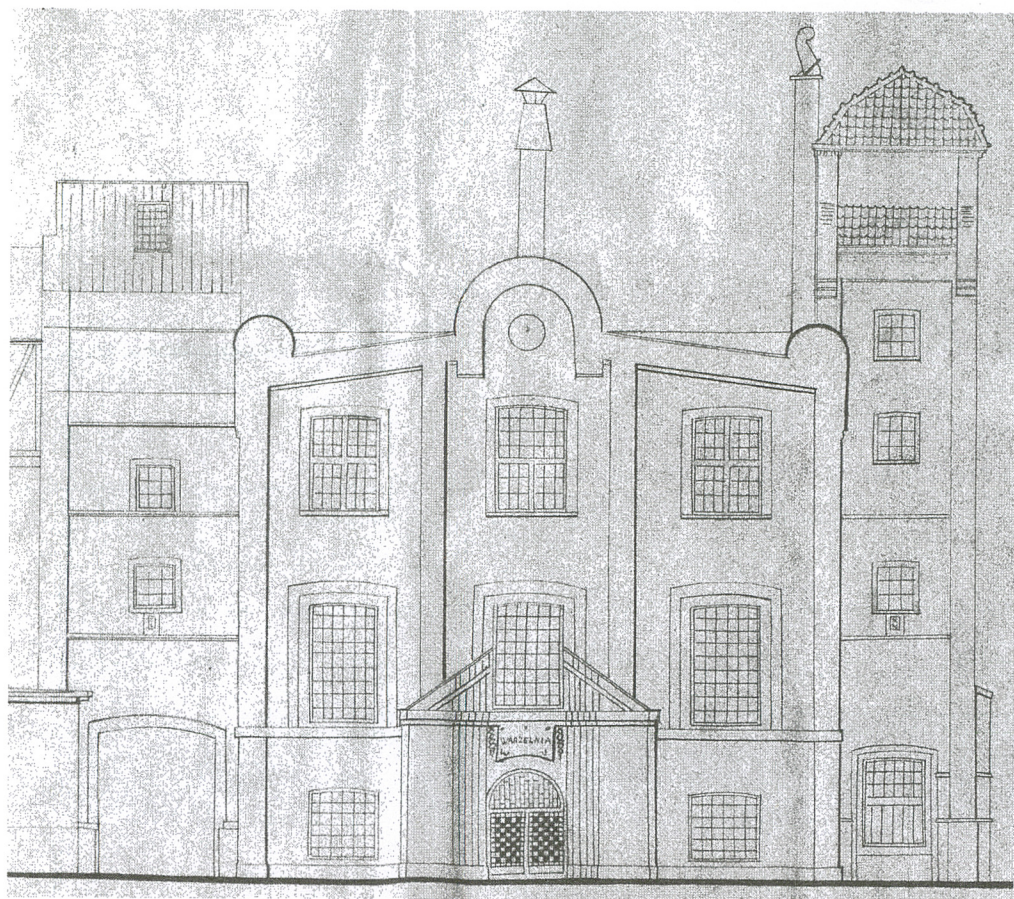
I kondygnacja – poziom górny (rzut)

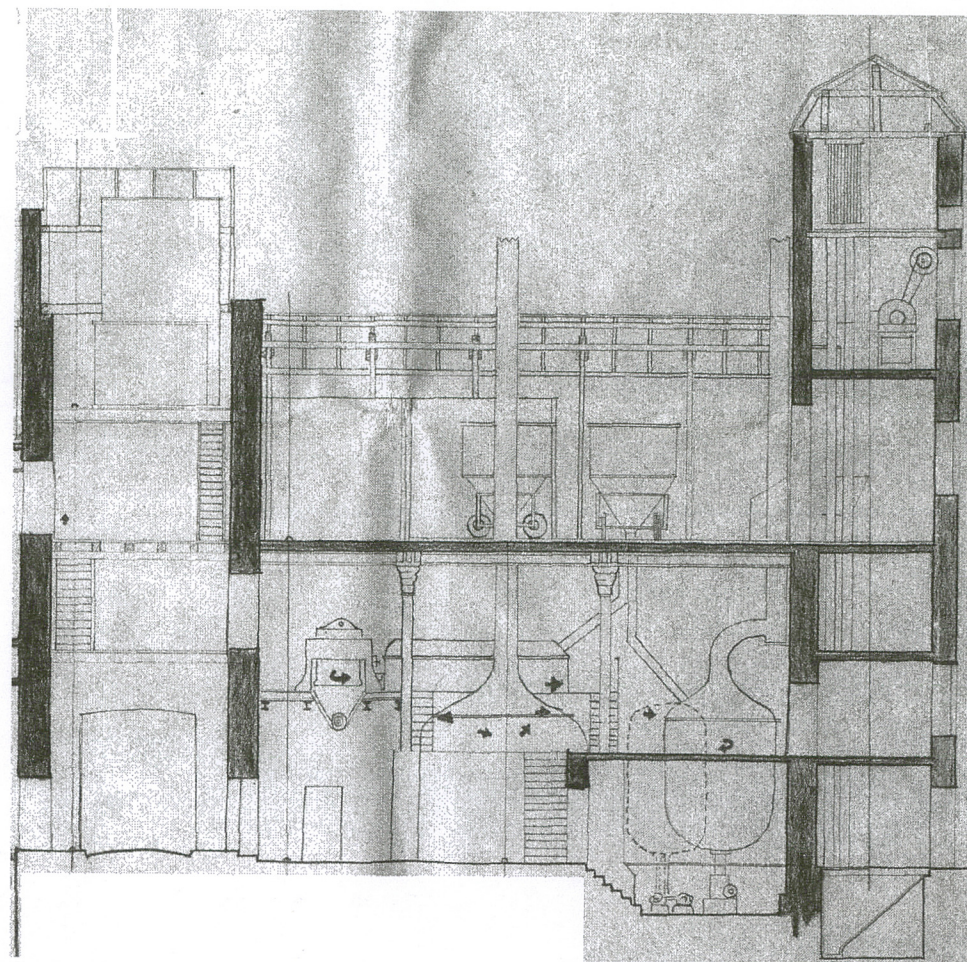
II kondygnacja (rzut)

Wkładkę założył mgr K. Babnis, mgr E. Borucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ..... ROSiOŚK w Gdańsku

Warzelnia – elewacja

Warzelnia – przekrój

1. Miejscowość ..... Gdańsk - Wrzeszcz	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina ..... Gdańsk	WARZELNIA I MŁYN ob. STARA WARZELNIA	materiały archiwalne: panorama i plan
3. Województwo ..... pomorskie		

Panorama browaru z końca lat 30-tych XX w.

Wkładkę założył mgr K. Babnis, mgr E. Borucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ..... ROSIOŚK w Gdańsku .....

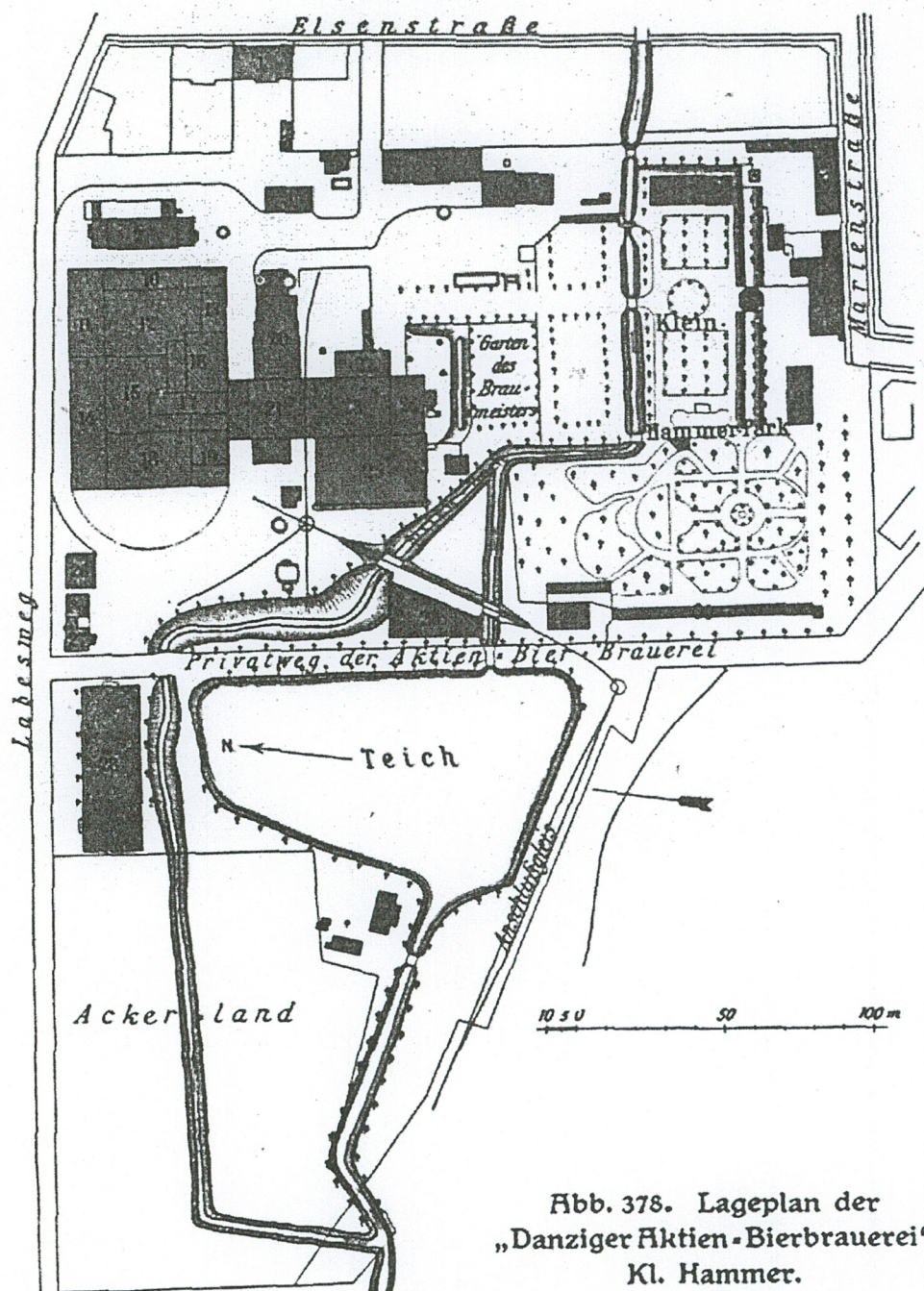

Abb. 378. Lageplan der
„Danziger Aktien-Bierbrauerei“
Kl. Hammer.

1. Brauerwohnhaus.	11. 12. Abfüllhallen.	23. Tennen u. Speicher.
2. Faßwaschhaus.	13. Eisgenerator.	24. Wohnung d. techn. Direktors.
3. Pichhaus.	14. Vorhalle.	25. Malztennen.
4. Aborte.	15. Fastagen.	26. Automobilschuppen.
5. Pferdeställe.	16. Maschinenhaus.	27. Pförtnerhaus.
6. Schmiede.	17. Kühlapparate.	28. Eishäuser.
7. Veranda.	18. Böttcherei.	29. Speicher.
8. Restaurationsgebäude.	19. Kontor.	30. Arbeiterwohnungen.
9. Zelt.	20. Kesselhaus.	31. Wohnhaus.
10. Ladehalle.	21. Sudhaus.	
	22. Darren.	

Unter 11 bis 19 Lager- und Gärkeller.

1. Miejscowość ..... Gdańsk - Wrzeszcz
2. Gmina ..... Gdańsk
3. Województwo ..... pomorskie

4. Obiekt (nazwa jak w karcie)

**WARZELNIA I MŁYN
ob. STARA WARZELNIA**

5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)

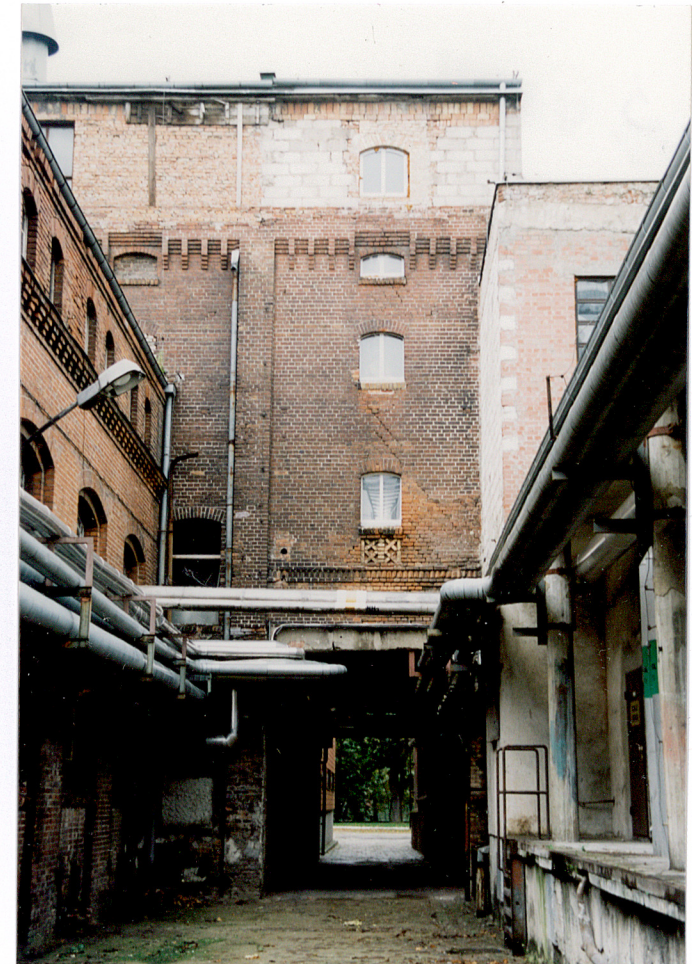
fotografie

1. Elewacja południowa młyna

2. Elewacja południowa i wschodnia młyna

3. Elewacja wschodnia warzelni i magazynu

Wkładkę założył mgr K. Babnis, mgr E. Borucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ..... ROSiOŚK w Gdańsku

4. Okno w elewacji południowej

5. Wątek ceglany - cegła z Kolibek

6. Odslonięty fragment ławy fundamentowej

1. Miejscowość ..... Gdańsk - Wrzeszcz ..... 2. Gmina ..... Gdańsk ..... 3. Województwo ..... pomorskie	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) <p style="text-align: center;">WARZELNIA I MŁYN ob. STARA WARZELNIA</p>	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego) fotografie
---	---	--

7. Warzelnia - strop i podciąg z podporą

8. Warzelnia - ceramiczna okładzina ścian

Wkładkę założył mgr K. Babnis, mgr E. Borucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
 (imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ..... ROSiOŚK w Gdańsku .....

9. Warzelnia - schody na poziom kotłów

10. Warzelnia - metalowe schody na najniższy poziom

1. Miejscowość.....Gdańsk - Wrzeszcz	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina.....Gdańsk	WARZELNIA I MŁYN	fotografie
3. Województwo.....pomorskie	ob. STARA WARZELNIA	

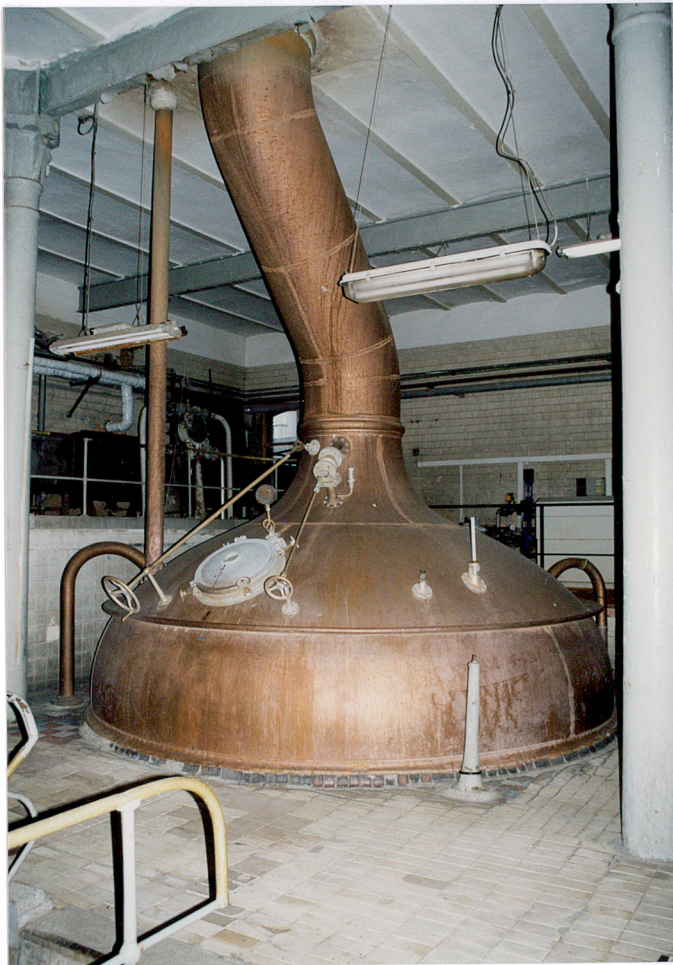
11. Młyn - metalowe drzwi

12. Warzelnia - najwyższa kondygnacja

Wkładkę założyli: mgr K. Babnis, mgr E. Bonucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ..... ROSiOŚK w Gdańsku .....

13. Warzelnia - miedziany kocioł do gotowania brzezki

14. Warzelnia - metalowy kocioł warzelny

1. Miejscowość ..... Gdańsk - Wrzeszcz	4. Obiekt (nazwa jak w karcie)	5. Zawartość wkładki (nazwa materiału uzupełniającego)
2. Gmina ..... Gdańsk	WARZELNIA I MŁYN	fotografie
3. Województwo ..... pomorskie	ob. STARA WARZELNIA	

15. Dolna kondygnacja warzelni - spód kotła warzelnego

16. Kocioł warzelny - tabliczka z nazwą firmy

Wkładkę założył mgr K. Babnis, mgr E. Borucka, mgr T. Gruda, mgr J. Dąbrowski IX-X. 2001r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów ..... ROSIOŚK w Gdańsku .....